

Bu makaleye atıfta bulunmak için/To cite this article:

MACİT, R. (2021). Uyuşturucu Madde Bağımlılığı ile Mücadelede Suç Teorilerinin Rolü. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 25 (1) , 1-10.

Uyuşturucu Madde Bağımlılığı ile Mücadelede Suç Teorilerinin Rolü

Ruken MACİT (*)

Öz: Uyuşturucu madde, insan sağlığı ile toplum yaşamı üzerinde olumsuz etkileri bulunan ve bağımlılık yapan psikoaktif maddelerdir. Uyuşturucu bağımlılığını anlamak, açıklamak ve bu sosyal problemle mücadele etmek çerçevesinde bu konunun bilimsel olarak araştırılması büyük önem taşımaktadır. Uyuşturucu madde bağımlılığı, bireysel bir davranış olarak görülmekle birlikte bağımlı olma süreci ve etkileri bakımından toplumsaldır. Bu noktada da madde bağımlılığı sosyoloji disiplinin ilgi alanına girmektedir. Madde bağımlılığının en önemli özelliklerinden biri kuşkusuz Türkiye de dâhil olmak üzere birçok ülkede suç olarak kabul ediliyor olmasıdır. Bu özelliğinden dolayı diğer bağımlılık türleri içerisinde farklı bir yeri bulunmaktadır. Bu nedenle madde bağımlılığı genellikle sosyoloji alanında alt disiplin olan suç sosyolojisi çerçevesinde incelenmektedir. Bu çalışma da suç sosyolojisinin madde bağımlılığına olan bakış açısını kuramsal olarak analiz etmeyi amaçlamaktadır. Madde bağımlılığında bireyin psikolojik yapısı kadar içinde yaşadığı toplumun yapısı ve özelliklerinin de etkili olduğu bulgularına ulaşılmıştır. Bu araştırmanın madde bağımlılığı ile mücadeleye farklı bir bakış açısı kazandıracığı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Suç teorileri, uyuşturucu madde, bağımlılık, uyuşturucu madde bağımlılığı, madde bağımlılığı ile mücadele.

The Role of Crime Theories in Combating Drug Abuse

Abstract: Drugs are psychoactive substances that have negative effects on human health and community life and addicts. Scientific research of this issue is of great importance to understand, explain and combat drug addiction. Although drug addiction is seen as an individual behavior, it is social in terms of addiction process and effects. At this point, drug addiction is in the interest area of sociology discipline. One of the most important characteristics of drug addiction is that it is considered a crime in many countries, including Turkey. Due to this feature, it has a different place among other types of addiction. In this context, it is generally examined within the framework of the sociology of crime, which is a sub-discipline in the field of sociology. This study aims to analyze the drug addiction from the point of crime sociology. In drug addiction, it has been found that the structure and characteristics of the society in which the individual lives as well as the psychological structure of the individual. It is thought that this research will gain a different perspective on the fight against drug abuse.

Keywords: Crime theories, drug abuse, addiction, drug addiction, fighting against drug abuse.

Makale Geliş Tarihi: 15.05.2020

Makale Kabul Tarihi: 10.02.2021

I.Giriş

Bağımlılık kavramı, bireylerin günlük hayatta sürekli olarak kullandığı ancak üzerinde çok fazla da düşünmediği bir kavramdır. Toplumda yarattığı olumsuz etkileri değerlendirildiğinde ise oldukça önemli bir sosyal problem olduğu görülmektedir.

*) Dr.Öğr.Üyesi Harran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü (e-posta: rukenmacit@harran.edu.tr) ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9622-2630>

Bu makale araştırma ve yayın etiğine uygun hazırlanmıştır iThenticate for Authors & Researchers intihal incelemesinden geçirilmiştir.

Birçok disiplin bağımlılık konusunu kendi bakış açısından tanımlayarak incelemektedir. Örneğin, tıp literatürü bağımlılığı bir beyin fonksiyon bozukluğu olarak tanımlar ve bu bozukluğa sahip bireylerin, yemekten, yüksek adrenalin içeren aktivitelere, uyuşturucu maddeden çizgi filmlere kadar akla gelebilecek pek konuda bağımlı olabileceklerini belirtir (Ruffle, 2014). Psikoloji ise bağımlılığı, duygusal, zihinsel veya fizyolojik tepkilerin gerçekleşmesine neden olan maddeye alışma, bir eylemi bırakma veya uygulama noktasında kişinin dürtülerini kontrol altına almakta güçlük çekmesi olarak tanımlamaktadır (Byun ve ark., 2009).

Bağımlılığın birçok çeşidi olmakla birlikte uyuşturucu madde bağımlılığı en yaygın ve tehlikeli olanlardan biridir. Uyuşturucu madde kavramı, Yunanca “Narke” yani “Uyku” kelimesinden gelen, uyuşturucu etkisi bulunan ve kişide alışkanlık meydana getiren maddelerin ortak adıdır (Yaşar, 2012). Bu tür maddelerin insan sağlığı ve toplum yaşamı üzerinde olumsuz etkileri bulunmaktadır. Nitekim bu kavramın kapsamlı tanımı gerçeği ortaya koymaktadır. Uyuşturucu madde, tıbbî amaçlar dışında kullanılması neticesinde belirli dozda alındığı zaman; kişinin sinir sistemi üzerinde etki ederek, akli, fiziki ve psikolojik dengesini bozan, fert ve toplum içerisinde iktisadi ve sosyal çöküntü meydana getiren, bağımlılık yapan, kanunların kullanılmasını, bulundurulmasını ve satışını yasakladığı maddeler olarak tanımlanmaktadır (İçişleri Bakanlığı, 2010: 5).

Uyuşturucu madde bağımlılığının diğer bağımlılık türleri içerisinde ayrı bir konumda olmasının belli nedenleri bulunmaktadır. Kuşkusuz en önemli nedeni, uyuşturucu madde bağımlılığının birçok ülkede suç olarak kabul edilmesidir. Türk Ceza Kanununun 5237 Sayılı 191. Maddesine göre de “Kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde satın alan, kabul eden veya bulduran ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanan kişi, “iki yıldan beş yıla kadar” hapis cezası ile cezalandırılır” şeklindedir.

Bu bağlamda, uyuşturucu madde kullanımı Stahl, Finnegan ve Kang (2003) tarafından da beş temel suç türünden biri olarak kabul edilmektedir. Uyuşturucu madde kullanımının suç davranışı ile olan bağlantısı genellikle iki şekildedir: İlki uyuşturucu madde temin etmek amacıyla işlenen suçlar, diğeri ise uyuşturucu madde etkisi altında işlenen suçlardır. Örneğin, Ögel ve arkadaşlarının (1999) yaptığı bir araştırmada, hap türü uyuşturucu kullanıcılarının suça daha fazla eğilimli olduğu gözlemlenirken, eroin kullanıcılarının ise daha çok suçları eroin temin etmek amacıyla işledikleri gözlemlenmiştir.

Bu çalışma suç sosyoloji alanının uyuşturucu madde bağımlılığına nasıl bir bakış açısı geliştirdiğini anlamayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, ilk olarak literatürdeki madde bağımlılığı çalışmaları değerlendirilecektir. İkinci olarak, madde bağımlılığı çalışmalarına konu olmuş suç sosyolojisi teorilerinin madde bağımlılığına olan bakış açıları analiz edilecektir. Son olarak da, elde edilen bilgilerin uyuşturucu madde kullanımı ile mücadelede nasıl faydalanabileceği üzerine değerlendirme yapılacaktır.

II. Sosyolojik Araştırmalar ve Uyuşturucu Madde Bağımlılığı

Literatürde yapılan bağımlılık çalışmalarına baktığımızda bu çalışmaların büyük bir çoğunluğunun psikiyatri, klinik psikoloji ve biyomedikal disiplinler alanlarında

olduğunu görmekteyiz. Geçmişten günümüze, bağımlılık konusu sosyoloji alanında oldukça az sayıda yer almıştır. Örneğin, 1997-2007 dönemleri için Web of Science'da bağımlılık konusunda yapılan çalışmalar araştırıldığında genel olarak 3500 kayıt bulunmaktadır. Bunların 1200'ü psikiyatri alanında iken sadece 10'u sosyolojiye aittir (Pedersen, 2009). 2020 yılı için Web of Science'daki sosyoloji alanındaki bağımlılık çalışmalarının 354'e yükseldiği görülmektedir (<https://apps.webofknowledge.com>). Sage journal'daki (2020 yılı) araştırmalarına baktığımızda ise 47729 bağımlılık çalışması bulunmaktadır. Bunların sadece 1552'si sosyoloji alanındadır (<https://journals.sagepub.com/action/doSearch?filterOption=allJournal&AllField=addiction>). Geçmişe göre sosyoloji alanında bağımlılık konusuna ilgi artmakla birlikte yine de disiplinler arası fark halen oldukça fazladır.

Madde bağımlılığı konusunda yapılan çalışmalarda belli konular dikkat çekmektedir. Bu çalışmalarda en önemli tartışmalardan biri bireyin ailesinin mi yoksa akranlarının mı bağımlı olma sürecinde daha çok etkili olduğu konusudur. Bu alanda yapılan çalışmalar değerlendirildiğinde şu sonuçlara ulaşılmıştır: İlk olarak, bireylerin madde bağımlılığında belli başlı aile faktörleri etkili olmaktadır. Özellikle destekleyici ebeveynlik (Felix-Ortiz, Fernandez, & Newcomb, 1998), gözetleme (Piko & Fitzpatrick, 2006; Branstetter, Furman, & Cottrell, 2009), iyi bir ebeveyn-ergen ilişkisi (Ledoux ve ark., 2002) ve boşanmamış bir ailede yaşamak (Kuntsche & Silbereisen, 2004) gibi etkenler bireyleri madde bağımlılığından korumaktadırlar.

İkinci olarak ise birçok çalışma (Coffey ve ark., 2000; Brook ve ark., 2001; Bahr, Hoffmann, & Yang, 2005) özellikle madde bağımlılığına başlamada ve devam etmede akran etkisinin başat bir rolü olduğuna dikkat çekmektedir. Bu etki de üç şekilde gerçekleşmektedir: Akran baskısı (peer pressure), akran seçiciliği (peer selection) ve akran sosyalleşmesi (peer socialization). Akran ve arkadaş çevresinin önemine vurgu yapan çalışmalarda diğer dikkat çeken bir nokta ise bireyin okulla olan ilişkisidir. Bu çalışmalara göre okuldan kaçma (Vucina & Becirevic, 2007) ile düşük akademik başarı uyuşturucu madde kullanım riskini arttırmaktadır. Buna bağlı olarak birçok araştırma (Chabrol ve ark., 2006; Mandara & Murray, 2006; Saint-Jean, 2010; Macit, 2020) bağımlı arkadaş ile görüşmenin bağımlı olmada en büyük risk olduğunu ifade etmektedirler.

Üçüncü olarak, bir kısım sosyolojik araştırmalar ise madde kullanıcılarını (Pedersen, 2009; Sandberg, 2012; Mjaland, 2014) alt kültürel olarak ele almaktadırlar. Bu çalışmalarda ise madde kullanım ritüelleri, semboller ve kullanıcıların hikâyeleri anlatılmaktadır. Örneğin, Sandberg'e (2012) göre, 1960- 1970 bohem kültürünü anlamadan günümüzdeki madde kullanımını anlayamaz. Sandberg "Esrar Kültürü" adlı çalışmasında, madde bağımlılığını anlamada bu dönemdeki esrar kültürünün anlaşılması gerektiğini vurgular.

Literatürde yapılan bu çalışmalar, madde bağımlılığını açıklarken belli teorilerden faydalanmışlardır. Sosyolojik suç teorileri genel itibarıyla sosyal organizasyonlar, sosyal statü, sosyal değişim, sosyal süreçler, sosyal normlar ve sosyal çatışma ile birlikte bireyleri sapma davranışına götüren ve bunların suç ile ilgisini ortaya çıkarmaya çalışan

teorilerdir (İçli, 2001). Bu teoriler özünde tek bir soruya cevap ararlar “İnsanlar neden suç işler?”. Bu bağlamda bu çalışmada belli başlı suç teorilerden yararlanılacaktır. Bu teoriler; Gerilim Teorisi, Alt kültür Teorisi, Sosyal Bağ Teorisi ve Sosyal Öğrenme Teorisi’dir.

III. Merton ve Gerilim Teorisi

Önemli sosyologlardan biri olan Emile Durkheim (1951/2011) suçun toplum için normal bir olgu olduğunu ve toplumun sağlıklı işleyişi için gerekli olduğunu ifade etmiştir. Bu noktada, Durkheim’in suç sosyolojisine en büyük katkısı anomi kavramıdır. Durkheim’a göre, sosyal düzenin bozulması ve anomik eylemlerin nedeni, ekonomik krizler, azalan sosyal dayanışma, sosyal normların yitilmesi veya değerlerin yitilmesidir. Ekonomik kriz dönemlerinde bireylerin ortaya çıkan duruma kendilerini adapte edememeleri, sosyal gerçekliğe ayak uyduramamaları, arzu ve isteklerine gem vuramamaları anomik durumu ortaya çıkarmaktadır (Calhoun ve ark., 2007). Anominin var olduğu toplumlarda çözülme bütünleşmenin yerini almaktadır. Bunun sonucu olarak da toplumda suçlu davranışın görülme sıklığı artmaktadır.

Gerilim teorisinin kurucusu olan Robert Merton (1938), suç olgusunun toplumun bir işlevi olduğu konusunda Durkheim ile hemfikirdir. Merton, Durkheim’in ileri sürdüğü anomi kavramını geliştirerek kendi kavramsal düşüncesini ortaya koymuştur. Merton ise anomi kavramını toplum tarafından meşru sayılan hedefler ile o hedeflere ulaşmak için mevcut imkanların yetersiz kalması sonucunda bireylerin yaşadığı çatışma olarak tanımlar (Merton, 1938). Kısaca, Merton çalışmayan sosyal sistemin bireylerin yaşamında değişiklik gerektirdiğini ancak bireylerin bu değişime kolay bir şekilde ayak uydurmadığını ifade etmektedir. Bu nedenden dolayı da toplumdaki kültürel hedefler ile sosyal sistemdeki kurumsal normlar arasında kalarak ikilem yaşadıklarını ve sosyal anominin bu şekilde ortaya çıktığını anlatmaktadır.

Gerilim teorisine göre, toplumda kültürel araçlar ile kurumsal normlar arasında çatışma olması durumunda bireyler beş farklı davranış şekli sergilemektedirler: Bu davranışlar; 1. Uyumluluk, hem kültürel hedeflerin hem de araçların kabul edilebilir olmasıdır. 2. Yenilikçilik, kültürel amaçlar kabul edilirken kurumsal normların göz ardı edilmesidir. 3. Şekilcilik, kültürel amaçları reddederek mevcut meşru araçlara aşırı değer verilmesidir. 4. Geri çekilme, toplumsal hedeflere ve sunulan araçlara eşit mesafede durma, bireyin kendini geri çekmesidir. 5. İsyan ise hem kültürel amaçların hem de toplum tarafından kabul edilmiş meşru araçların ve yolların reddedilmesi yerine yeni amaç ve araçların kabul edilmesidir (Calhoun ve ark. , 2007).

Merton “geri çekilme” davranış şeklinde uyuşturucu madde bağımlı davranışını açıklamaktadır. Ona göre, sayıca en küçük grup olan geri çekilenler, hem kültürel hem de kurumsal yolları reddederler. Bu kişiler sosyolojik anlamda yaşadıkları topluma, toplumsal normlara ve değerlerine yabancıdırlar. Bu nedenle herhangi bir rol almak istemezler. Bu gruptakilere örnek hippiler, alkolikleri ve madde bağımlılarıdır (Merton, 1938: 677). Merton’a göre, “sapkınlık ekonomik eşitsizliklerin bir yan ürünüdür” (Giddens, 2000). Bu bağlamda Merton’un madde bağımlılığı konusunda şunu demek istediğini anlıyoruz: Bir toplumdaki refah düzeyi ile madde bağımlılığı arasında önemli

bir ilişki vardır. Bu ilişki refah düzeyi düştükçe madde bağımlılığının da arttığını göstermektedir. Yani genel refah artışı sağlanmadan genel olarak suç türlerinde özelde de madde bağımlılığında bir azalma beklenemez.

IV. Cloward ve Ohlin'in Ayrırcı Fırsatlar Teorisi

Alt kültür, benzer değerleri paylaşan bireylerin sosyalleşme sürecinde bir araya getirdiği belli başlı değerler ve tercihlerden oluşan bir yapıdır. Sosyoloji içerisinde genellikle “kültür içinde kültür” olarak tanımlanabilen alt kültürleri açıklayan birçok farklı yaklaşım bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar içerisinde en önemlilerinin biri Cloward ve Ohlin'in Ayrırcı Fırsatlar Teorisi (1960)'dir. Cloward ve Ohlin'in 1960'da yayınlanan ‘Suç ve Fırsat’ adlı eseri o dönemde oldukça etki uyandırmış ve suç literatürüne ciddi bir katkı sağlamıştır.

Cloward'a göre (1959), suçlu davranışın en kök salıp gelişme imkanı bulacağı yerler meşru ve gayri meşru yapıların kesiştiği ve birbirine entegre olduğu ortamlardır. Bu bağlamda, Cloward ve Ohlin (1960), farklı özelliklere sahip ortamlarda farklı suçlu alt kültürlerinin ortaya çıkacağını ve temel olarak üç tür suçlu alt kültürünün var olduğunu ifade etmişlerdir. Bu suçlu alt kültürler: 1. Temel motivasyonu illegal yollardan maddi kazanç elde etmek olan suçlu alt kültürü (criminal subculture), 2. Şiddet eksenli bir ün kazanma motivasyonu ile hareket eden “savaşçı” bireylerden oluşan çatışma alt kültürü (conflict subculture), 3. İçinde yaşadıkları ailelerinden, toplumdan ve hayatın zorluklarından kaçmaya ve “uçarak” kurtulmaya çalışarak kendilerini uyuşturucu maddelere bırakanlardan oluşan “geri çekilme alt kültürü”dür (retreatist subculture).

Uyuşturucu kullanan geri çekilme alt kültüründe bireyler toplumun geri kalanından kopuk ve bağımsız bir hayat sürerler (Cloward ve Ohlin, 1960: 25). Geleneksel ve suçlu değerlerinin uyum durumuna göre değerlendirildiğinde ise geri çekilme alt kültüründekilere, hem toplumun geleneksel (meşru) hem de suç (gayri meşru) fırsatları kapalıdır. Bundan dolayı da çifte başarısızlık yaşamaktadırlar. Ayrıca, suçlu alt kültürlerin oluşumunu topluma hâkim olan orta sınıf tarafından halkın önüne koyulan kriterler çerçevesinde başarıya ulaşamayan alt sınıfa mensup insanlardan bir kısmının tercih ettiği alternatif bir yol olarak ele almışlardır (Williams & McShane, 1988:80). Bu teorinin öne sürdüğü varsayımlardan biri de suçun genellikle toplumun alt sınıfları ve bu alt sınıflara mensup erkekler tarafından işlendiğidir.

V. Hirschi'nin Sosyal Bağ Teorisi

Travis Hirschi (1969) “Çocuk Suçluluğunun Nedenleri” adlı eserinde, suçu birey ve toplum arasındaki bağların zayıflaması ya da kopması olarak görmüştür. Bu bağların neler olduğunu tartışarak bireyin suç ve sapma davranışına nasıl yöneldiğini açıklamıştır. Bu teoriye göre bireyin aile, arkadaşlık, okul, din gibi kurumlara olan bağlılığı arttıkça suç davranışına yönelme olasılığı azalmaktadır.

Hirschi'ye (1969) göre, bireyi topluma bağlayan faktörler şunlardır: Bağlılık, adanmışlık, sürekli meşgul olma ve inançtır. Bireyi topluma bağlayan faktörlerden ilki olan bağlılık kavramı Hirschi'ye göre insanlar arası ilişkilerde bireylerin göstermiş

oldukları hassasiyet kadar bireyleri bir arada tutan güçlü bir faktördür. Bu sayede bireyler ortak hayat alanlarını düzenleyen normlar ve kurallara azami uyum gösterirler. Bireyin toplumla bağları zayıfladıkça birey, en dış halkadan başlayarak en yakın çevresindeki insanlara doğru giderek artan bir yabancılaşma ve izolasyon sürecine girer. Toplumla sıkı bağları olan bir birey kolaylıkla toplumsal hassasiyetlerin ve beklentilerin aksine hareket etmezken, kendisini diğer insanlarla bağlı hissetmeyen bir kimse ise bu normları ihlal etmekte herhangi bir tereddüt yaşamaz (Hirschi, 1969: 18).

İkinci faktör olan adanmışlık ise bireylerin yıllar süren emek ve çaba sonucunda inşa ettiği, iyi bir iş, kariyer, sosyal konum ve saygınlık vb. durumları riske atmamak için gösterdiği özendir. Bazen suç ve sapma olan bir davranış oldukça avantajlı seçenekler sunabilmektedir. Ancak, insanlar onca zorluklarla elde ettikleri şeyleri bir çırpıda kaybetmeyi göze alamazlar (Hirschi, 1969: 21). Diğer bir faktör ise faydalı işler ile meşguliyettir. Üçüncü faktör olan insanların toplumsal geleneklere uygun çizgideki aktivitelerle meşgul olma durumu, toplumu suçlardan koruyacak önemli etkenlerden biridir. Böylece geleneksel faaliyetle bütün zamanı ve enerjisini tüketecek olan bireylerin sapma teşkil edecek eylemlere girişebilmek için imkânı kalmayacaktır.

Hirschi (1969: 25), herkesin kabul ettiği ve inandığı bir takım toplumsal normlar ve değerlerin olduğunu ifade eder. Ancak herkes bu değer ve kurallara aynı oranda inanmaz. Toplum bir arada tutan ve toplumsal düzeni sağlayan bu değerlere olan inanç azaldıkça bireyin suç ve sapma davranışını yapma olasılığı artacaktır. Hirschi bireyi topluma bağlayan son faktör olarak inancın bireyi suç ve sapma davranışından koruduğunu ifade eder.

Genel olarak, bu alanda yapılan çalışmalar (Özbay, 2004; Özbay ve Özcan, 2006) Hirschi'nin kuramını doğrular niteliktedir. Özbay, 2004'te "Yaş, Adolesan Suçları ve Sosyal Bağ Teorisi" ve 2006 yılında yaptığı çalışmalarda Hirschi'nin Sosyal Bağ Teorisi'ni test etmiştir. Her iki çalışmada da okula ve öğretmene bağlılık, kendini okula verme, geleneksel değerlere inanç ve aile gözetimi gibi değişkenlerin genel olarak bütün suç türlerinde bireyleri suç ve sapma davranışından koruduğu gözlemlenmiştir.

VI. Sosyal Öğrenme Teorisi: Sutherland ve Ayrırcı Birliktelikler

Sosyal öğrenme teorisi, davranışların dolayısıyla suçun da öğrenilebilen bir davranış olduğunu ortaya koyduğu düşüncesiyle ortaya çıkmıştır. Bu teoriye en önemli katkılardan birini dokuz önermeden oluşan teorisiyle Sutherland yapmıştır. Sutherland'e (1978) göre, suç öğrenilen bir davranıştır ve suçlular hem suç işleme tekniklerini hem de suç işlemeyi kolaylaştıran gerekçeleri diğer suçlulardan öğrenirler (Cullen ve Agnew, 2003: 82). Bu öğrenme bireylerin yakın ilişki içerisinde buldukları kişiler ile olan etkileşimleri ile olur; sokak ortasında karşılaştıkları kişiler olan etkileşimler ile değil.

Bu bağlamda Sutherland'e (1978) göre, suçu açıklayan "Ayrırcı Birliktelikler Teorisinin" dokuz unsuru bulunmaktadır: 1. Suçlu davranış öğrenilir. 2. Suçlu davranış diğer bireylerle iletişim halindeyken meydana gelen etkileşim sırasında öğrenilir. 3. Suçlu davranışın öğrenilmesinin en temel kısmı, bireyin çok yakın kişilerle olan iletişimidir. 4. Suçlu davranışın öğrenilmesi şu iki unsuru içerir: Suç işleme tekniklerinin

öğrenilmesi ve suç işlemeyi haklı çıkaracak gerekçelerin varlığı. 5. Bireyi suça iten bu gerekçeler ve nedenler, kanunlarda ifadesini bulan suç tanımlarına karşı olumlu ve olumsuz iki tür tepki ile öğrenilir. 6. Bir kişinin suçlu olmasının nedeni, o bireyin kanun ihlallerini hoşça giden eylemler gibi değerlendiren tanımlamalara, bu tür fiilleri uygunsuz ve kabul edilemez bulan tanımlamalara göre çok daha fazla maruz kalmasıdır. 7. Suçlu kimselerle yaşanan birliktelikler, görüşme sıklığı, görüşme süresi, önem durumu ve görüşme yoğunluğu bakımlarından değişiklik arz ederler. 8. Diğer insanlarla olan birliktelikler ve görüşmeler sonucunda öğrenilen suç ve suçluluğa ilişkin davranış biçimleri ile suç karşıtı tavır ve davranışlar diğer öğrenme türlerinde de geçerli olan öğrenme mekanizmalarını içerirler. 9. Her ne kadar suçlu davranış genel olarak ihtiyaçlar ve değerlerin bir ifadesi olsa da, bu ihtiyaçlar ve değerler suçlu davranışı açıklamaya yetmez çünkü suç içermeyen davranışlarda aynı ihtiyaçlar ve değerlerin bir ifadesidir (Sutherland ve Cressey, 1978: 80-82).

Bu noktada Sutherland'ın teorisini özellikle bağımlılık konusunda yapılan birçok çalışma doğrular niteliktedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi bağımlı olma sürecinde bağımlı arkadaşın başat roldeki önemi birçok çalışma (Chabrol ve ark., 2006; Mandara ve Murray, 2006; Saint-Jean, 2010; Macit, 2020) tarafından ifade edilmiştir. Bu çalışmalar Sutherland'ın "suç öğrenilen bir davranıştır ve suçlular hem suç işleme tekniklerini hem de suç işlemeyi kolaylaştıran gerekçeleri diğer suçlulardan öğrenirler" deyişini alan çalışmalarını ile doğrulamışlardır.

VII. Sonuç

Suç ve suçluluğun önde gelen toplumsal sorunlardan birisi olduğunu ve onun sosyolojik açıdan incelenmesi gerektiğini düşünerek suçun açıklanması ve nedenlerinin ortaya konulması için bazı araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmaların sonucu olarak da suç teorileri ortaya koyulmuştur. Bu araştırmada daha önce madde bağımlılığını açıklamada kullanılan sosyolojik suç teorileri ele alınmıştır.

Ele alınan teorilerde şu noktalar dikkat çekmektedir: Merton'ın (1938) suç ve sapma davranışında toplumun yapısal özellikleri (istihdam, işsizlik, refah düzeyi vb) ile madde bağımlılığını arasında olumlu bir ilişki olduğunu dile getirmesi madde kullanımı ile mücadele de farklı bir bakış açısını da beraberinde getirmektedir. Bunun yanı sıra, Merton (1938) ile Cloward ve Ohlin (1960) çalışmalarında özel olarak madde bağımlılarını ele alarak diğer suç grupları içerisinde farklı bir yeri olduklarını kabul etmişlerdir. Her ikisi de bağımlıların buldukları durumu toplumdaki "geri çekilme" olarak ifade etmişlerdir. Madde Bağımlılarının toplumdaki çeşitli sorunlarla baş edemeyerek "geri çekilme" yöntemini seçtiklerini vurgulamaları bakımından önemli bir tespittir. Bireylerin bu geri çekilme süreci ile nasıl baş edebileceklerinin ipuçlarını ise Hirschi (1969) Sosyal Bağ Teorisi'nde vermektedir. Birçok çalışmanın da doğruladığı gibi yaşanan sosyal ortamdaki iyi ilişkiler, bireylerin kendini adadığı bir amaç, gün içerisinde yapılacak işler ve belirli toplumsal değerlere olan inanç bireyleri madde bağımlılığından korumaktadır.

Sutherland (1978) ise teorisinde uyuşturucu madde ile mücadelede çok önemli bir yeri olan bireyin bağımlı olma sürecini açıklamaktadır. Sutherland'e göre, bireyler madde bağımlılığı gibi zor bir eylemi ancak güvendikleri ve tanıdıkları biri ile sosyal etkileşime girerek öğrenirler. Bu sürecin etkisiyle de gerekli motivasyon, madde kullanımı teknikleri ve madde bağımlılığını haklı gösteren gerekçelerle uyuşturucu madde kullanımını gerçekleştirirler. Bu kapsamda ailelerin önemi hayati derece de önemlidir. Ailelerin, çocuklarına nasıl davranacaklarını ve onları her türlü tehlikeden nasıl koruyacaklarını bilmesi gerekmektedir. Özellikle de arkadaş ve akran etkisinin ne kadar önemli olduğunun farkındalığı içerisinde olmalıdırlar.

Sonuç olarak, madde bağımlılığı sadece bireysel bir davranış değil, toplumu ilgilendiren önemli bir sosyal problemdir. Bağımlılık konusunda geliştirilen bu teoriler madde bağımlılığı konusunda her biri farklı bir konuya ışık tutmaktadırlar. Bazıları toplumun yapısal özelliklerinin madde bağımlılığına olan etkisini gösterirken; bir diğeri bağımlı olma sürecine, diğeri ise bağımlılıktan korunmak için gerekli olan koşulları açıklamaktadır. Bu çalışma şunu göstermektedir ki madde bağımlılığı ile mücadelede toplumsal yapı ve özellikleri de göz önünde bulundurulmalıdır.

Kaynaklar

- Akgül, A. ve Irmak, F. (2016). Sosyal yapı teorileri. M. A. Sözer ve E. Balcıoğlu(Eds.), *Kriminoloji içinde* (ss. 73-88). Ankara: Nobel Yayınevi.
- Bahr, S. J., Hoffmann, J. P., & Yang, X. (2005). Parental and peer influences on the risk of adolescent drug use. *The Journal of Primary Prevention*, 26(6), 529-551.
- Branstetter, S. A., Furman, W., & Cottrell, L. (2009). The influence of representations of attachment, maternal- adolescent relationship quality, and maternal monitoring on adolescent substance use: A 2-year longitudinal examination. *Child Development*, 80, 1448-1462.
- Brook, J. S., Brook, D. W., Arcinibia-Mireles, O., Richter, L., & Whiteman, M. (2001). Risk factors for adolescent marijuana use across cultures and across time. *Journal of Genetic Psychology*, 162(3), 357-374.
- Byun, S., Ruffini, C., Mills, J. E., Douglas, A. C., Niang, M., Stepchenkova, S., & Blanton, M. (2009). Internet addiction: Metasynthesis of 1996-2006 quantitative research. *Cyberpsychology & Behavior*, 12(2), 203-207.
- Calhoun, C., Gerteis, J & Moody, J. (2007). *Classical sociological theory*. USA: Blackwell Press.
- Chabrol, H., Chauchard, E., Mabila, J. D., Mantoulan, R., Adele, A., & Rousseau, A. (2006). Contributions of social influences and expectations of use to cannabis use in high-school students. *Addictive Behaviors*, 31, 2116-2119.
- Coffey, C., Lynskey, M., Wolfe, R., & Patton, G. C. (2000). Initiation and progression of cannabis use in a population-based Australian adolescent longitudinal study. *Addiction*, 95(11), 1679-1690.

- Cloward, R. A. (1959). İlegitimate means, anomie and deviant behavior. *American Sociological Review*, 24 (2), 164-176.
- Cloward, R. A. & Ohlin, E. L. (1960). *Delinquency and opportunity: A theory of delinquent gangs*. Glencoe, IL: Free Press.
- Cullen, F. & Agnes, R. (2003) *Criminological Theory: Past to Present- Essential Readings*. Los Angeles, CA: Roxbury Publishing Company.
- Durkheim, E. (2011). *İntihar*. (Çev. Ö. Ozankaya). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Felix-Ortiz, M., Fernandez, A., & Newcomb, M. D. (1998). The role of intergenerational discrepancy of cultural orientation in drug use among Latina adolescents. *Substance Use & Misuse*, 33, 967-994.
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*, Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Hirsch, T. (1969). *Causes of deliquency*. Los Angeles: University of California Press.
- İçli, T. (2001). *Kriminoloji*. Ankara: Bizim Büro Yayınevi.
- İçişleri Bakanlığı (2010). *Bağımlılık yapıcı maddeler ve bağımlılıkla m¼cadelede ulusal politika ve strateji belgesinin uygulanması için eylem planı 2010-2012*. Ankara: İçişleri Bakanlığı Yayınları, 5.
- Kuntsche, E. N., & Silbereisen, R. K. (2004). Parental closeness and adolescent substance use in single and two-parent families in Switzerland. *Swiss Journal of Psychology*, 63, 85-92.
- Kösemihal, N.Ş. (1971). *Durkheim Sosyolojisi*. İstanbul.
- Ledoux, S., Miller, P., Choquet, M., & Plant, M. (2002). Family structure, parent-child relationships, and alcohol and other drug use among teenagers in France and the United Kingdom. *Alcohol and Alcoholism*, 37, 52-60.
- Macit, R. (2020). Uyuşturucu madde kullanıcıları ve esrar. *Journal of Economy, Culture and Society*, Advance online publication. <https://doi.org/10.26650/JECS2019-0042>.
- Mandara, J., & Murray, C. B. (2006). Father's absence and African American adolescent drug use. *Journal of Divorce & Remarriage*, 46, 1-12.
- Merton, R. (1938). Social structure and anomie. *American Sociological Review*, 3 (5), 672-682.
- Mjaland, K. (2014). A culture of sharing: Drug exchange in a Norwegian prison. *Punishment & Society*, 16 (3), 336-352.
- Öğel, K., Tamar, D., Evren, C. ve Sır, A. (1999). Madde kullanımı ve suç. *3P Dergisi*.
- Özbay, Ö. (2004). Yaş, Adolesan Suçları ve Soysal Bağ Teorisi. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, Sayı:1, 53-57.

- Özbay, Ö. ve Özcan, Y.Z. (2006). A test of Hirschi's social bonding theory: Juvenile Delinquency in the high schools of Ankara, Turkey. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 50 (6), 711-726.
- Pedersen, W. (2009). Cannabis use: Subcultural opposition or social marginality? *Acta Sociologica*, 52(2), 135-48.
- Piko, B. F., & Fitzpatrick, K. M. (2006). Cross-cultural parent-child relations: The role of parental monitoring in youth's substance abuse behaviors in Hungary and the United States. In D. M. Devore (Ed.), *New developments in parent-child relations* (pp. 129-146). Hauppauge, NY: Nova Science Publishers.
- Ruffle JK. (2014). Molecular neurobiology of addiction: What's all the FosB about?. *Am J, Drug Alcohol Abuse*, 40(6), 428-437.
- Saint-Jean, G. (2010). Gender differences in the salience of psychosocial mediators of the impact of acculturation on substance abuse among Hispanic youth in Florida. *Journal of Immigrant Minority Health*, 12, 166-172.
- Sandberg, S. (2012). Cannabis culture: A stable subculture in a changing world. *Criminology and Criminal Justice*, 13(1), 63-79.
- Stahl, A., Finnegan, T. & Kang, W. (2003). *Easy access to juvenile court statistics 1985-2000*. Washington D.C: Department of Justice.
- Sutherland, E. & Cressey, D. R. (1978). *Criminology*. 10th Edition. New York: J. P. Lippincott Company.
- Tarde, G. (1903). *The laws of imitation*. New York, NY: Henry Holt.
- Vucina, T., & Becirevic, I. Z. (2007). Risk factors and protective factors for adolescent substance use. *Review of Psychology*, 14, 59-72.
- Web of Science (2020, Nisan 10). *Sociology and addiction*. <https://apps.webofknowledge.com> adresinden edinilmiştir.
- Sage Journals (2020,Nisan10). *Sociology and addiction*. <https://journals.sagepub.com/action/doSearch?filterOption=allJournal&AllField=addiction> adresinden edinilmiştir.
- Sutherland, E. H. & Donald, R. C. (1978) *Criminology*. 10th ed., Philadelphia: Lippincott.
- Türk Ceza Kanunu (2004). 10.03.2020. tarihinde www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf adresinden edinilmiştir.
- Williams, F. P. & McShane, M. D. (1988). *Criminological theory*. Englewood Cliffs, N.J: Prentice Hall.
- Yaşar, Y. (2012). *Uyuşturucu veya uyarıcı madde temini ve ticareti suçları*. Ankara: Seçkin Yayınevi.